

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

САМОСТІЙНА РОБОТА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРА-ФІЛОЛОГА ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

INDIVIDUAL WORK IN THE SYSTEM OF TRAINING MASTER-PHILOLOGIST OF PEDAGOGICAL EDUCATION

У статті досліджено важливий складник підготовки магістрів-філологів педагогічної освіти – самостійну роботу, яка передбачає не тільки опрацювання і засвоєння навчального матеріалу обов'язкових, вибіркових, практичних компонентів освітньої програми, але й сприяє розвитку самостійності, відповідальності, організованості здобувачів, творчого підходу до вирішення навчальних, професійних завдань.

Обґрунтовано, що самостійна робота магістрів-філологів педагогічної освіти спрямована на формування інтегральних, загальних і фахових компетентностей, досвіду творчої, дослідницької діяльності, глибоке і системне вивчення загальних, професійних і практичних компонентів освітньої програми, закріплення та поглиблення здобутих знань та навичок, формування управлінської культури, пошуку та опрацювання нової інформації. На основі аналізу компетентностей та відповідних програмних результатів навчання, представлених у сучасних освітніх програмах спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література), зроблено узагальнення про актуалізацію типових формулювань про цей вид діяльності і його наскрізність.

Акцентовано увагу на зростанні значущості самостійної роботи майбутніх магістрів-філологів педагогічної освіти із використанням цифрових технологій. Дистанційна та змішана форми навчання в реаліях пандемії, мобільність, інтернаціоналізація тощо передбачають систематичну, цілеспрямовану роботу здобувачів із базами даних (електронними словниками, довідниками, методичними розробками, подкастами, електронними варіантами лекцій, розробками практичних, лабораторних робіт, індивідуальних завдань тощо). Саме вони забезпечують підвищення якості підготовки, рівня очікуваних програмних результатів, розширюють можливості використання інтерактивних форм і методів.

Доведено значущість дослідницького складника здобувача другого (магістерського) рівня педагогічної освіти філологічної спеціальності, який передбачає здатність самостійно організувати науково-пошукову діяльність. Описано педагогічні умови розвитку дослідницьких умінь здобувачів.

Ключові слова: компетентність, самостійна робота, дослідницький компонент,

магістр-філолог педагогічної освіти, підготовка здобувача, заклад вищої освіти.

An individual work as an important component of training master-philologist of pedagogical education has been studied in the article. It involves not only the development and mastering of educational material of obligatory, selective, practical components of the educational program, but also promotes independence, responsibility, organization of applicants, creative approach to solve learning and professional tasks.

It has been stated that individual work of master-philologist of pedagogical education is aimed at formation of integral, general and professional competences, experience of creative, research activity, deep and systematic study of general, professional and practical components of educational program, consolidation and deepening of acquired knowledge and skills, search and processing of new information. Based on the analysis of competencies and relevant program learning outcomes presented in modern educational programs of specialty 014 Secondary Education (Ukrainian language and literature), a generalization concerned the actualization of standard formulations about this type of activity and its pervasiveness has been made.

The emphasis has been placed on the growing importance of individual work of future master-philologist of pedagogical education with the use of digital technologies. Distance and mixed forms of pandemic learning, mobility, internationalization, etc. involve systematic, purposeful work of applicants with databases (electronic dictionaries, reference books, methodological developments, podcasts, electronic versions of lectures, development of practical, laboratory work, individual tasks, etc.). They provide improvement of quality preparation, level of expected program results; expand possibilities interactive forms and methods usage.

The significance of the research component of the applicant of the second (master's) level of pedagogical philological education, which provides the ability to independently organize research activities, has been proved. The pedagogical conditions for the development of research skills of applicants have been described.

Key words: competence, individual work, research component, master-philologist of pedagogical education, applicant's training, higher education institution.

УДК 378.091.3:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.1>

Петришина О.І.,

канд. філол. наук, доцент,
завідувач кафедри української мови
та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Оновлення і модернізація освіти в Україні має на меті підвищення якості підготовки фахівців різних галузей відповідно до вимог національного і світового ринку праці, змін кадрової політики, динамічності всіх сфер суспільного життя. У зв'язку з цим

виникає необхідність реформування вищої педагогічної освіти і її спрямованості на становлення сучасного вчителя / викладача, здатного вирішувати професійні завдання і водночас перманентно засвоювати нові види професійної діяльності. Організація якісного освітнього процесу підготовки

здобувачів другого (магістерського) рівня (у полі нашої уваги – спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література) та її варіативності) в сучасному педагогічному закладі вищої освіти передбачає таку самостійну роботу, яка спрямована на формування інтегральних, загальних та фахових компетентностей. Ця важлива науково-методична проблема потребує системного опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним і методологічним засадам філологічної освіти присвячено низку праць українських науковців (З. Бакум, М. Вашуленка, Н. Голуб, Ж. Горіної, О. Горошкіної, Г. Дідук-Ступ'як, Т. Донченко, С. Єрмоленко, С. Карамана, О. Копусь, О. Маленко, Л. Мацько, Н. Остапенко, Е. Палихати, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко, С. Яворської та ін.). Зокрема упродовж останніх років Н. Батечко, Н. Бойко, Г. Бутенко, С. Гончаренко, Л. Грицюк, Л. Онучак, Т. Симоненко, М. Сірук, К. Устименко, М. Шепель, І. Шимко Л. Шлєїна та інші вчені дослідили важливі аспекти самостійної діяльності здобувачів різних рівнів. Водночас проблеми організації самостійної роботи підготовки майбутніх магістрів-філологів педагогічної освіти висвітлено не повною мірою.

Основними формами організації освітнього процесу в ЗВО є аудиторні заняття, самостійна, індивідуальна робота, педагогічна практика, контрольні заходи, атестація здобувачів тощо. Самостійна робота здобувачів є наскрізною, постійною, бо від неї залежить якість підготовки майбутнього вчителя / викладача-філолога.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Компетентнісна парадигма освіти ХХІ століття дає розуміння, що в основі кожної компетентності лежить самостійність здобувача, його ініціативність, творчість, особистісне прагнення до пізнання і самовдосконалення, врешті – свобода вибору, зокрема академічна свобода, яка полягає у здатності самостійного прийняття рішень, визначенні шляхів їхньої реалізації, створенні відповідних умов і пошуку потрібної інформації. Розуміючи компетентність майбутнього магістра-філолога педагогічної освіти як готовність до професійної діяльності в закладі загальної середньої, передвищої чи вищої освіти, усвідомлюємо динамічність цієї категорії, її здатність до трансформацій відповідно до соціального запиту. Тому вбачаємо в змістовому наповненні цього поняття прагнення до фахового самовдосконалення, мотивованість, творчий підхід до вирішення педагогом професійних завдань. Зважаючи на це, актуалізується і потребує вдосконалення проблематика самостійної роботи під час підготовки магістра-філолога педагогічної освіти.

Звідси випливає **мета дослідження** – визначити і схарактеризувати специфіку організації

самостійної роботи здобувачів освітніх програм другого (магістерського) рівня педагогічної освіти, обґрунтувати її значення у забезпеченні якості підготовки майбутнього вчителя / викладача-філолога.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положення 2.2 другого розділу Концепції розвитку педагогічної освіти «завданням другого (магістерського) рівня вищої педагогічної освіти є підготовка висококваліфікованих педагогічних працівників для всіх складників освіти (дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища освіта, вища освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта), які здатні розв'язувати складні задачі та проблеми навчання, виховання й розвитку, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, характеризується невизначеністю умов і вимог» [3, с. 9–10]. Як бачимо, здатність розв'язувати складні професійні завдання освітньої галузі в умовах невизначеності – засаднича вимога до сучасного педагога. Вона вимагає формування у здобувачів філологічних спеціальностей другого (магістерського) рівня педагогічної освіти як загальних компетентностей (узагальнення освітнього контенту, формування абстрактного мислення, вироблення науково-дослідних навичок, цифрова, іншомовна комунікативна компетентність, креативність, прагнення до самовдосконалення, самокритичність тощо), так і фахових (організація навчального процесу на засадах особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів; проектування самостійної роботи навчання на рівні курсу, розділу, теми; відбір методів, форм і засобів навчання мови та літератури; використання цифрових технологій у навчанні; розуміння предмета, структури і ролі лінгвістики та літературознавства у формуванні сучасної наукової картини світу тощо). Формування зазначених компетентностей на високому рівні відбувається завдяки системній, інноваційній, якісній підготовці магістранта, важливий компонент якої – самостійна робота, бо вона сприяє розв'язанню низки складних освітніх завдань.

Сьогодні поняття «самостійна робота здобувача» має чимало наукових тлумачень. Імпонує сучасна його інтерпретація як педагогічного та гносеологічного явища, форми навчального та наукового пізнання, як особливого виду пізнавальної діяльності, внутрішнім змістом якої є самостійна побудова студентом способу досягнення поставленої перед ним навчальної мети, способу розв'язання пізнавальної задачі [1, с. 182].

Аналіз чинних освітніх програм, за якими здійснюється підготовка магістрів-філологів педагогічної освіти, засвідчує актуалізацію засадничих положень такого типу (йдеться про формулювання компетентностей): *здатність працювати*

самостійно, розробляти початково-методичні та дослідницькі стратегії; здатність скеровувати зусилля, поєднуючи результати різних досліджень, представляти результат; здатність шляхом самостійного навчання оволодіти нові сфери, використовуючи здобуті методичні, лінгвістичні, літературознавчі знання; здатність працювати самостійно; здатність самостійно розробляти і управляти проектами, ініціативність тощо. У процесі самостійної роботи здобувач має оволодіти зазначеними або схожими компетентностями, вільно орієнтуватися в парадигматичній галузі словесності, зокрема навчально-методичному, науковому напрямках. Тож відповідно до навчального плану робота магістранта в межах кожного освітнього компонента поділяється на аудиторну і самостійну. Остання може становити від третини до двох третіх загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Навчальний матеріал дисципліни розподіляється на опрацювання в аудиторії і самостійне засвоєння. Аудиторну роботу, як і позааудиторну, планує викладач. Самостійну аудиторну роботу магістрант виконує у науково-методичному супроводі викладача, з консультуванням, аналізом, оцінюванням результатів тощо. Позааудиторна самостійна робота забезпечується передусім індивідуально-консультативною роботою педагога зі здобувачами, її якість вимірюється на проміжному і / або підсумковому контролі.

В умовах скорочення аудиторного навантаження оптимізація самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів / викладачів-філологів стає важливим складником якісного освітнього процесу. Ця тенденція визначає шляхи та підходи організації викладання освітніх компонентів. Серед основних напрямів самостійної діяльності майбутніх магістрів-філологів педагогічної освіти варто назвати такі: робота над розвитком комунікативних умінь і навичок, вдосконалення ораторської майстерності (лексичні, фонетичні, інтонаційні тренування), практичні вправлення з педагогічної майстерності; виконання усного і письмового аналізу тексту, порівняння текстового матеріалу (одно- і різно-: стильового, жанрового, дискурсного тощо); робота з лексичним матеріалом; текстотворення; фіксування та обробка текстової інформації; укладання джерельної бази на основі усних і писемних матеріалів; спілкування з носіями рідної та іноземної мов (беремо до уваги обов'язкову іншомовну компетентність магістранта); стилістичне коригування текстів; відпрацювання граматичної, лексичної, синтаксичної варіативності, сполучуваності тощо залежно від різних варіантів комунікативної діяльності і текстотворення; тренування уваги і пам'яті тощо.

Якісна підготовка магістра-філолога педагогічної освіти передбачає його: 1) аудиторну

самостійну роботу під час виконання відповідних завдань, коли можна отримати методичну допомогу викладача у вигляді мініконсультації, координування, науково-методичного супроводу; 2) позааудиторну роботу, коли здобувач працює в зручний для нього час, наприклад, готується до аудиторних занять (практичних, семінарських, лабораторних), виконує науково-дослідну роботу, проходить педагогічну практику; особливої значущості тут набуває неформальна освіта (тренінги, майстер-класи, презентації книг, зустрічі з успішними / відомими фахівцями – педагогами, письменниками, управлінцями закладів освіти та іншими); 3) групову роботу (у форматі неосвітніх інституцій – громадських організацій, інтелектуальних клубів, творчих спілок тощо; органів місцевого самоврядування, музеїв, книгарень тощо з метою реалізації спільних проєктів, заходів, державних, місцевих, регіональних програм; в умовах школи (формат «здобувач – учні») під час проведення магістрантом експериментально-дослідного навчання, апробації методичних розробок, результатів проведеного наукового дослідження).

Основними видами самостійної аудиторної роботи є: осмислення і конспектування лекційного матеріалу; виконання навчальних завдань на лекції, практичному чи семінарському занятті (складання плану, визначення дискусійних питань, засадничих концептів, актуалізованих на занятті; підготовка презентації у схемах, таблицях, малюнках; виконання індивідуального мініпроєкту; підготовка есе, портфоліо, кейсу; розробка конспекту (фрагменту) заняття, системи вправ тощо. Завдання практичного характеру спрямовані на вироблення алгоритму, пошуки шляхів їхнього виконання, вироблення креативного підходу, вміння організувати час, знайти і опрацювати потрібну інформацію.

Завдання для магістрантів для самостійної позааудиторної роботи можуть мати різний характер: науково-дослідницький (підготовка власних досліджень, передбачених олімпіадами, конкурсами наукових робіт, конференціями; написання наукових статей, тез, рефератів; виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань; розробка схем аналізу текстового матеріалу, моделей розбору мовних одиниць, літературних текстів; написання рецензій на статті методичного, лінгвістичного або літературознавчого характеру, відгуків про виступи колег-здобувачів на наукових конференціях; укладання таблиць, графіків, діаграм, картотек для лінгвістичних досліджень, бібліографічного опису тощо); методичний (аналіз модельних програм з української мови та літератури для 5 класів Нової української школи, розробка конспектів, вправ і завдань, навчальних та діагностичних тестових завдань; підготовка презентацій, проведення експериментального навчання, бесід

з учителями-філологами, учнями, батьками учнів; тестування учителів, школярів тощо); навчально-аналітичний (опрацювання окремих (нез'ясованих, дискусійних, факультативних) теоретичних і практичних аспектів навчального матеріалу; здійснення філологічного аналізу текстового матеріалу; творче виконання індивідуальних практичних завдань; підготовка до практичних, семінарських і лабораторних занять; підготовка до різних видів контролю тощо).

Виконання різних типів науково-дослідних робіт, участь у студентських олімпіадах, конкурсах, конференціях, підготовка конкурсних наукових робіт, статей, співпраця з викладачами сприяють формуванню креативності майбутнього вчителя / викладача-філолога, розвиткові вмінь формулювати, розуміти і розв'язувати проблемні завдання філологічної освіти, осмислювати і практично реалізовувати концепцію НУШ на заняттях із української мови та літератури.

У п. 5 Статті 5. Рівні та ступені вищої освіти Закону України «Про вищу освіту» зазначено: «Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків [2]. В освітньо-професійних і особливо в освітньо-наукових програмах підготовки магістрів теж акцентовано увагу на дослідницькому складнику. Він закономірно передбачає здатність здобувача філологічних спеціальностей другого (магістерського) рівня педагогічної освіти самостійно організувати науково-пошукову діяльність. Дослідниця Т. Симоненко обґрунтувала педагогічні умови розвитку дослідницьких умінь здобувачів, з-поміж інших визначила такі: усвідомлення власної професійної дослідницької позиції; організація доброзичливої та ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «студент – викладач»; розвиток творчої активності студентів на основі надання можливостей для здійснення наукових досліджень з тих тем, що цікавлять майбутніх словесників; навчання наукових методів пізнання та технологій розв'язання дослідницьких завдань; систематизація й послідовне ускладнення змісту, видів та форм дослідницької діяльності; взаємозв'язок змісту й методів організації науково-пошукової роботи в процесі навчальних занять; урахування рівня та індивідуальних можливостей студентів, застосовуючи при цьому елементи технологій диференційованого та евристичного навчання [4, с. 84]. Теми, пропонувані магістрантам-філологам педагогічної освіти для поглибленого самостійного опрацювання залежно від інтересів та індивідуальної траєкторії, можуть бути методичного, лінгвістичного або літературознавчого характеру, як-от: *Компетентнісні засади сучасного уроку (заняття) з мови / літератури; Комунікативний підхід до навчання української мови; Словникова робота з англійськими на уроці*

(заняття) з української мови; Іншомовізм в мовленні сучасного студента; Нететикет сучасних користувачів соціальних мереж; Краєзнавчий компонент на заняттях української мови; Есеї як метажанр: сучасні наукові візії та інше.

Завершальним етапом науково-дослідницької діяльності магістранта-філолога педагогічної освіти є магістерська робота. Її виконання потребує значної самостійної діяльності здобувача: від планування, укладання змісту роботи до оформлення, апробації матеріалів, публічного захисту.

Варто зацентувати увагу на використанні цифрових технологій під час організації самостійної роботи майбутніх магістрів-філологів педагогічної освіти. Освітній процес ЗВО (зокрема реалії пандемії, мобільність, інтернаціоналізація тощо) передбачає систематичну, цілеспрямовану роботу магістрантів із базами даних (корпусом словників, електронними базами даних методичних розробок прогресивних педагогів, освітніх програм, подкастами, електронними варіантами підручників, посібників, довідників, лекцій, практичних, лабораторних робіт, індивідуальних завдань тощо). Саме вони забезпечують підвищення якості підготовки, рівня очікуваних програмних результатів, розширюють можливості використання інтерактивних форм і методів. Використання різних платформ, застосунків для виконання творчих дослідницьких завдань, проєктів сприяє розвитку професійних якостей майбутніх фахівців-філологів.

Самостійна робота здобувачів філологічних спеціальностей на другому (магістерському) рівні вищої освіти, безумовно, ускладнюється, потребує допомоги, керівництва викладача не тільки на етапі засвоєння нового матеріалу, але й під час систематизації, наукового пошуку, творчого виконання завдань, створення лінгводидактичних розробок, написання наукових робіт тощо. Особливу увагу під час підготовки магістра-філолога педагогічної освіти приділено організації, плануванню та виконанню кваліфікаційної наукової роботи, експериментальним методичним дослідженням, оформленню наукових досягнень, опублікуванню їх результатів, підготовці до успішного захисту. Співпраця викладача і здобувача як партнерів освітнього процесу визначає якість досягнення програмових результатів навчання, тож самостійність магістранта і координування, контроль наставника – доповнювальні і взаємно відповідальні діяльності.

Висновки. Як бачимо, самостійна робота здобувачів-філологів другого (магістерського) рівня педагогічної освіти має виразну професійну специфіку, спрямовану на формування особливих фахових компетентностей, виховання або увиразнення якостей майбутнього вчителя / викладача української мови та літератури. Водночас це важливий складник самоосвіти, безперервної освіти,

мобільності майбутнього педагога, вищий щабель його професійної самоідентифікації. Використання різних видів і форм самостійної роботи сприяє поглибленню засвоєння програмового матеріалу під час вивчення фахових дисциплін, розкриває творчий дослідницький потенціал.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення управлінської культури здобувача-філолога другого (магістерського) рівня педагогічної освіти як запоруки організації ефективної самостійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дидактична модель професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інноваційного освітнього простору (концептуальний підхід) (I частина), за загальною редакцією професора кафедри педаго-

гіки О.С. Березюк (колектив авторів – Березюк О.С., Власенко О.М., Башманівський О.Л., Захарчук Н.В., Піддубна О.М. та ін.) : Монографія / за ред. О.С. Березюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 200 с.

2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

3. Концепція розвитку педагогічної освіти. URL: <file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/5b7bb2dccc424a809787929.pdf>.

4. Симоненко Т.В. Організація науково-дослідницької роботи майбутніх учителів-словесників у вищих навчальних закладах. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 22 (209). Ч.1. С. 79–85.